

УДК 81'255.2:6(811.133.1+811.161.2):341.24

ЛЕКСИКО-СТРУКТУРНІ ТА ПРАГМАТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ ФРАНЦУЗЬКИХ ТЕКСТІВ КОНВЕНЦІЙ

**Куликова В.Г., к. філ. н., доцент,
доцент кафедри теорії, практики та перекладу французької мови,
Національний технічний університет України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»**

У статті крізь призму прагматичного й перекладацького аспектів досліджується один із документів міжнародного права – конвенція. Зокрема, розглядаються особливості її перекладу українською мовою та роль різних трансформацій задля збереження прагматичного потенціалу оригіналу.

Ключові слова: конвенція, лексико-структурні особливості, прагматичний потенціал, перекладацькі трансформації, французька мова, українська мова.

В статье сквозь призму прагматического и переводческого аспектов исследуется один из документов международного права – конвенция. В частности, рассматриваются особенности ее перевода на украинский язык и роль разных трансформаций в сохранении прагматического потенциала оригинала.

Ключевые слова: конвенция, лексико-структурные особенности, прагматический потенциал, переводческие трансформации, французский язык, украинский язык.

Kulykova V.G. LEXICAL, STRUCTURAL AND PRAGMATIC FEATURES OF FRENCH CONVENTIONS' TRANSLATION

The article deals with the revelation of translation activity patterns in the field of international law. The characteristic features of French conventions through the prism of pragmatics and translation are analyzed. Special attention is drawn to the role of the different transformations in the preservation of the original pragmatic potential.

Key words: convention, lexical and structural features, pragmatic potential, translation transformations, the French language, the Ukrainian language.

Постановка проблеми. Зважаючи на стрімкий розвиток міжнародної інтеграції, нині спостерігається значне підвищення значимості договорів, які є джерелом міжнародного права та засобом розвитку мирного співробітництва між націями. Виходячи з цього, інтерес до проблеми правильної інтерпретації юридичних документів різними народами невинно зростає, що й зумовлює актуальність дослідження особливостей перекладу документів міжнародного права та конвенцій зокрема.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Численні наукові пошуки вчених на матеріалі різних мов сприяли дослідженням правових текстів. Серед науковців, які присвятили свої роботи цій темі, варто відзначити Євінтова В.І. [2], який вивчав особливості створення автентичних текстів міжнародних договорів різними мовами. Не менш важливим є вклад дослідниці В.В. Калюжної [3], яка зосередила свою увагу на вивченні лексичного складу юридичних документів. Значними є наукові доробки Шевцової О.В. [10], яка вперше комплексно проаналізувала еквівалентність в українських перекладах англійських та французьких текстів міжна-

родних конвенцій. Тим не менш, лишається низка проблем, які потребують наукового дослідження, зокрема не вирішеним залишається питання лінгво-прагматичних особливостей перекладу французьких текстів конвенцій українською мовою, чому і присвячена наша наукова розвідка.

Постановка завдання. Мета нашого дослідження полягає у визначенні лексико-структурних та прагматичних особливостей перекладу французьких текстів конвенцій українською мовою. На вирішення поставленої мети спрямовані такі завдання: встановити шляхи відтворення при перекладі структурних особливостей французьких текстів конвенцій; визначити способи передачі лексичних особливостей конвенцій українською мовою; виявити засоби, які використовуються при перекладі французьких текстів конвенцій задля збереження прагматики оригіналу.

Виклад основного матеріалу дослідження. Конвенції виникли одночасно з початком міжнародного життя, коли з'явилася потреба в узаконенні взаємовідносин та взаємообов'язків між державами. Проте свою сучасну форму ці правові документи отримали на початку XIX ст., пройшовши складний

шлях еволюції в напрямку спрощення форми та порядку укладення [15]. Якщо в минулому столітті конвенції часто були двосторонніми угодами, то в наш час вони стали багатосторонніми [1, с. 321].

Франція та Україна є державами, які беруть активну участь у розробці та підписанні конвенцій. Разом з іншими країнами вони приєдналися до Віденської конвенції про право міжнародних договорів і через це підпорядковуються однаковим нормам права щодо укладення, набрання чинності, застосування та розірвання конвенцій. У міжнародній політиці Франції та України конвенції відіграють важливу роль у розвитку дружніх відносин між народами і здійснення їх співробітництва один з одним, сприяють підтримці міжнародного миру та безпеки. Вони є одним із способів врегулювання міжнародних конфліктів мирним шляхом, ґрунтуючись на принципах справедливості [9, с. 232].

Отже, конвенція – це міжнародний багатосторонній договір, положення якого є обов'язковими для виконання. Головною функцією документів міжнародного права, і конвенцій в тому числі, є репрезентація інформації [14, с. 496]. Таким чином, тексти юридичного дискурсу орієнтовані, насамперед, на зміст. Із вищезначеного випливає, що загальною стратегією перекладу документів міжнародного права є забезпечення адекватності на рівні змісту. Це означає, що тактики перекладу всіх мовних рівнів повинні забезпечувати повну еквівалентність інформації [2, с. 32].

Окрім збереження змісту, важливим для перекладача документів міжнародного права є завдання, яке полягає в досягненні необхідної комунікативної мети. Для цього, в залежності від того, для якої цільової аудиторії виконується переклад, перекладач, керуючись об'ємом та рівнем специфічних знань адресата про предмет тексту, вирішує, які модифікації йому варто застосувати [4, с. 212].

Прагматика юридичних текстів і текстів конвенцій зокрема є двонаправленою. Первинною метою конвенцій є констатація фактів, а вторинною – припис адресату. У залежності від того, хто є адресатом конвенції, змінюються її прагматичні особливості. Широконаправлені конвенції повинні бути максимально зрозумілими, їх зміст має бути адекватно сприйнятий аудиторією. Саме це й обумовлює структурні та лексичні особливості конвенцій.

Дослідження структурних особливостей конвенції дозволило нам встановити, що

текст конвенції є чітко структурованим. Як правило, він складається з назви, преамбули, розділів, статей, прикінцевих положень та додатків. При перекладі структура тексту зберігається. У випадку, якщо перекладач знехтував цією вимогою, можна свідчити про його недостатню прагматичну компетенцію.

Розглянемо особливості відтворення при перекладі структурних особливостей французьких текстів конвенцій на прикладі Міжнародної конвенції про боротьбу з фінансуванням тероризму [7; 11].

Французький текст і його український переклад мають ідентичну зовнішню макроструктуру, яка складається з назви конвенції, преамбули (Préambule), двадцяти восьми пронумерованих статей (Article) та Додатку (Annexe). Нумерація арабськими цифрами пунктів, що входять до назви статей, також збережена. Цікаво, що підпункти в перекладі позначені французькими літерами а), б), с) тощо, а не перекладені українською мовою. Нумерація положень, що входять до складу підпунктів, в обох варіантах здійснена римськими цифрами. Наприклад:

5. *Commet également une infraction quiconque :*

a) *Participe en tant que complice à une infraction au sens des paragraphes 1 ou 4 du présent article;*

b) *Organise la commission d'une infraction au sens des paragraphes 1 ou 4 du présent article ou donne l'ordre à d'autres personnes de la commettre;*
c) *Contribue à la commission de l'une ou plusieurs des infractions visées aux paragraphes 1 ou 4 du présent article par un groupe de personnes agissant de concert. Ce concours doit être délibéré et doit...[11].*

5. *Будь-яка особа також чинить злочин, якщо вона:*

a) *бере участь як співучасник у вчиненні будь-якого із злочинів, зазначених у пункті 1 або 4 цієї статті;*
b) *організовує інших осіб або керує ними з метою вчинення будь-якого із злочинів, зазначених у пункті 1 або 4 цієї статті;*
c) *сприяє вчиненню одного або кількох злочинів, зазначених у пункті 1 або 4 цієї статті, групою осіб, які діють із спільною метою. Таке сприяння повинно носити умисний характер і повинно надаватись...[7].*

Аналіз структури конвенцій дозволив нам встановити, що всі внутрішні елементи макроструктури під час перекладу залишилися незмінними. Єдиним нюансом, який відрізняє оригінал від перекладу, є те, що при номінації першої статті у французькому варіанті використовується порядковий числівник, а в українському – кількісний: *Article premier – Стаття 1*. На нашу думку, ця роз-

біжність пов'язана з традицією оформлення французьких текстів міжнародного права. Подальша нумерація не відрізняється.

Щодо зовнішніх елементів структури тексту конвенцій, то вони ідентично відтворюються в тексті перекладу, включаючи збереження шрифту, заголовків, пунктів, підпунктів, виносок. Оскільки після прийняття конвенції текст та переклади публікуються в спеціальному збірнику, то зберігається навіть порядок розташування окремих елементів на сторінці, включаючи поля і відстань між окремими абзацами та пунктами.

Таким чином, можна стверджувати, що збереження форми тексту конвенції є умовою її адекватного перекладу. Ідентична структура тексту сприяє однаково сприйняттю тексту оригіналу та перекладу.

Щодо лексичних особливостей, то слід зазначити, що текстам конвенцій характерно використання кліше, англіцизмів, інтернаціоналізмів та, звичайно ж, термінів. Дослідження лексичних особливостей перекладу українською мовою французьких текстів конвенцій дозволило нам виявити низку перекладацьких способів і трансформацій задля збереження прагматичного потенціалу оригінала.

Розпочнемо з аналізу перекладів кліше. У всіх проаналізованих конвенціях кліше *enfoidequo* і перекладається одним і тим же українським відповідником *на посвідчення чого*, в той час як для перекладу виразу *envertude* застосовується цілий синонімічний ряд виразів, наприклад: *відповідно до*, *по* (пунктах), *згідно з тощо*:

Chaque État Partie veille en particulier à ce que les personnes morales dont la responsabilité est engagée **en vertu du** paragraphe 1 fassent l'objet de sanctions pénales, civiles ou administratives efficaces, proportionnées et dissuasives [11].

EN FOI DE QUOI les soussignés, dûment autorisés à cet effet par leurs gouvernements respectifs, ont signé la présente Convention, qui a été ouverte à la signature à New York, le 10 janvier 2000 [11].

Кожна держава-учасниця забезпечує, зокрема, щоб до юридичних осіб, які несуть відповідальність **згідно з пунктом 1** вище, застосовувались ефективні, пропорційні та дійові кримінальні, цивільно-правові або адміністративні санкції [7].

НА ПОСВІДЧЕННЯ ЧОГО нижчепідписані, належним чином на те уповноважені своїми відповідними урядами, підписали цю Конвенцію, відкриту для підписання в Центральних установах Організації Об'єднаних Націй в Нью-Йорку 10 січня 2000 року [7].

Цікавим є випадок перекладу французького кліше *dans le cadre*, яке часто вживається в юридичному мовленні. Як бачимо, при перекладі цього кліше виявилась невідповідність категорії числа в обох мовах:

Dans le cas des droits économiques, sociaux et culturels, ils prennent ces mesures dans toutes les limites des ressources dont ils disposent et, s'il y a lieu, dans le cadre de la coopération internationale [12].

Щодо економічних, соціальних і культурних прав Держави-учасниці вживають таких заходів у максимальних рамках наявних у них ресурсів і за необхідності **в рамках** міжнародного співробітництва [6].

При перекладі лексичних одиниць в текстах конвенцій та й у будь-яких юридичних документах варто звертати увагу на те, що багатозначні слова, які належать до загальноживаної лексики, можуть перекладатися термінами або словами, які не є прямими еквівалентами даного слова. Тому, аби уникнути помилок при перекладі, необхідно враховувати контекст. Так, жодне зі значень слова «*installation*», наведені у словнику – (1) *влаштування*; (2) *розміщення*; (3) *устаткування, заклад, підприємство* [8, с. 269]), – не підходить за контекстом. Виходячи з цього, для адекватного передачі цієї лексичної одиниці перекладач використав контекстуальний еквівалент, який був підказаний не лише контекстом, а й формою множини:

Le Secrétaire général de l'Organisation des Nations Unies met à la disposition du Comité le personnel et les installations qui lui sont nécessaires pour s'acquitter efficacement des fonctions qui lui sont confiées en vertu de la présente Convention [12].

Генеральний секретар Організації Об'єднаних Націй надає необхідні персонал і **матеріальні засоби** для ефективного здійснення Комітетом своїх функцій відповідно до цієї Конвенції [6].

Дослідження особливостей перекладу інтернаціоналізмів дозволило нам встановити, що здебільшого інтернаціональні лексичні одиниці зберігаються в обох мовах:

En l'absence de consensus, les décisions sont prises à la majorité des deux tiers des membres de la commission [13].

За відсутності **консенсу** Комісія приймає такі рішення більшістю в дві третини голосів її членів [5].

Tout différend entre les Etats parties concernant l'interprétation ou l'application de la présente Convention qui ne peut pas être réglé par voie de négociation est soumis à l'arbitrage, à la demande de l'un d'entre eux [13].

Будь-який спір між двома або більше Державами-учасницями, який стосується трактування або застосування цієї Конвенції і не може бути урегульований шляхом переговорів, на прохання однієї з них передається до арбітражу [5].

Проте іноді інтернаціоналізми можуть бути передані синонімічним виразом:

Tenant compte de la Résolution A 27-8 adoptée à l'unanimité par l'assemblée (27e session) de l'Organisation de l'aviation civile internationale, qui a approuvé, en lui attribuant la priorité absolue, la préparation d'un nouvel instrument international concernant le marquage des explosifs plastiques ou en feuilles aux fins de détection... [13].

Враховуючи резолюцію А27-8, одностайно прийняту 27-ю сесією Асамблеї Міжнародної організації цивільної авіації, в якій Асамблея висловила за невідкладну підготовку **в першочерговому порядку** нового міжнародного документа, який стосується маркування пластичних або листових вибухових речовин з метою їх виявлення... [5].

Щодо аналізу способів передачі англіцизмів, то було встановлено, що дана лексична одиниця може бути перекладена з використанням методу експлікації (сміслового розвитку). Наприклад:

Desmesures pour la supervision de tous les organismes de transfert monétaire, y compris, par exemple, l'agrément de ces organismes [11].

Вжиття заходів з нагляду за роботою всіх агентств, які здійснюють грошові перекази, включаючи, наприклад, їх ліцензування [7].

В усіх інших випадках для перекладу англіцизмів було використано українські відповідники:

Tout Etat partie prend les mesures nécessaires pour faire en sorte que tous les stocks d'explosifs dont il est question au paragraphe 1 du présent article... [13].

Кожна Держава-учасниця вживає необхідних заходів для забезпечення того, щоб усі **запаси** вибухових речовин, згаданих в пункті 1 цієї Статті... [5].

Отже, в більшості випадків лексичні одиниці конвенцій перекладаються українською мовою за допомогою словникових еквівалентів. Нерідко перекладачеві доводиться підбрати

контекстуальний еквівалент, оскільки значення слова в словнику може бути загальним і не підходити по змісту, або ж вдаватися до різноманітних лексичних трансформацій. Однак, оскільки найважливішим завданням перекладача конвенцій є збереження змісту та прагматичного потенціалу тексту, необхідно обережно вдаватися до перекладацьких трансформацій.

Правильна передача прагматичного потенціалу оригіналу при перекладі є одним з головних завдань перекладача. Проте аналіз перекладу конвенцій дозволив нам виявити низку неточностей, які негативно впливають на збереження та передачу прагматичної мети. Так, у Міжнародній конвенції про боротьбу з фінансуванням тероризму [11] переклад слова **réaffirmé** здійснено, на нашу думку, невірно. У даному слові французький префікс **ré-** вказує на повторюваність дії. Тобто у французькому тексті йдеться про те, що держави-члени Організації Об'єднаних Націй уже вкотре підтвердили, що вони засуджують практику тероризму, в той час як в українському перекладі цей нюанс повторюваності не відтворено:

Rappelant également toutes les résolutions de l'Assemblée générale en la matière, notamment la résolution 49/60 du 9 décembre 1994 et son annexe reproduisant la Déclaration sur les mesures visant à éliminer le terrorisme international, dans laquelle les Etats Membres de l'Organisation des Nations Unies ont réaffirmé solennellement qu'ils condamnaient catégoriquement comme criminels et injustifiables tous les actes, méthodes et pratiques terroristes, où qu'ils se produisent et quels qu'en soient les auteurs, notamment ceux qui compromettent les relations amicales entre les Etats et les peuples et menacent l'intégrité territoriale et la sécurité des Etats... [11].

Посилаючись також на всі відповідні резолюції Генеральної Асамблеї з цього питання, включаючи резолюцію 49/60 від 9 грудня 1994 року та додаток до неї, який містить Декларацію про заходи по ліквідації міжнародного, в якій держави-члени Організації Об'єднаних Націй урочисто **підтвердили**, що вони беззастережно засуджують як злочинні і такі, що не мають виправдання, всі акти, методи і практику тероризму, де б і ким би вони не вчинялись, в тому числі ті, які ставлять під загрозу дружні відносини між державами і народами та загрожують територіальній цілісності і безпеці держав... [7].

Іншим прикладом неспівпадіння прагматики оригіналу і перекладу є текст, в якому перекладач здійснив опущення підмета **Assemblée**:

Notant que dans la Déclaration sur les mesures visant à éliminer le terrorisme international, l'Assemblée a également encouragé les États à examiner d'urgence la portée des dispositions juridiques internationales en vigueur qui concernent la prévention, la répression et l'élimination du terrorisme sous toutes ses formes et manifestations, afin de s'assurer qu'il existe un cadre juridique général couvrant tous les aspects de la question... [11].

Відмічаючи, що в Декларації про заходи по ліквідації міжнародного тероризму державам пропонується також в терміновому порядку провести огляд сфери застосування існуючих міжнародно-правових положень про запобігання, припинення та ліквідацію тероризму в усіх його формах і проявах з метою забезпечення наявності всеохоплюючих правових рамок, що включають всі аспекти цього питання... [7].

Таким чином, адресати українського перекладу Міжнародної конвенції про боротьбу з фінансуванням тероризму не отримають інформацію про те, що ініціатором проведення огляду існуючих міжнародно-правових положень з питань тероризму є саме Генеральна Асамблея.

Висновки. Отже, переклад конвенцій як документів міжнародного права вимагає складного комплексного підходу. Для адекватної передачі тексту конвенції іншою мовою необхідно зберегти зміст, стиль та комунікативну мету документу. Завданням перекладача конвенцій є точно і вірно передати всі нюанси тексту оригіналу, адже будь-які перекладацькі заміни, які впливають на прагматичну мету, є недопустимими. Структурними особливостями конвенцій, які є умовою адекватного перекладу, є повне збереження форми. Ідентична структура тексту сприяє однаковому сприйняттю оригіналу та перекладу. Лексичні одиниці французьких текстів (терміни, кліше, англіцизми, інтернаціоналізми тощо) здебільшого перекладаються їх усталеними українськими відповідниками або контекстуальними еквівалентами.

Перспективи подальшого дослідження ми вбачаємо у виявленні граматичних особливостей французьких текстів конвенцій з позицій теорії міжкультурної комунікації.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Дмитрієв А.І. Міжнародне публічне право / А.І. Дмитрієв, В.І. Муравйов. – К. : Юрінком Інтер, 2001. – 640 с.
2. Евинтов В.И. Многоязычные договоры в современном международном праве / В.И. Евинтов. – К. : Наукова думка, 1981. – 134 с.
3. Калюжная В.В. Стиль англоязычных документов международных организаций / В.В. Калюжная. – К. : Наукова думка, 1982. – 124 с.
4. Комиссаров В.Н. Теория перевода (лингвистические аспекты) / В.Н. Комиссаров – М. : Высш. школа, 1990. – 253 с.
5. Конвенція про маркування пластичних вибухових речовин із метою їх виявлення // Верховна Рада України, офіційний веб-портал [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/>. – Розділ : Законодавство України; категорія : Міжнародні документи. – Станом на 3 лютого 2016 р.
6. Конвенція про права дитини // Верховна Рада України, офіційний веб-портал [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/>. – Розділ : Законодавство України; категорія : Міжнародні документи. – Станом на 1 березня 2016 р.
7. Міжнародна конвенція про боротьбу з фінансуванням тероризму // Верховна Рада України, офіційний веб-портал [Електронний ресурс]. – <http://zakon3.rada.gov.ua/>. – Розділ : Законодавство України; категорія : Міжнародні документи. – Станом на 5 березня 2016 р.
8. Новый французько-український та українсько-французький словник / Укладач Л.М. Авраменко. – Харків : Світовид, 2002. – 896 с.
9. Тимченко Л.Д. Міжнародне право : [підручник] / [Л.Д. Тимченко, В.П. Кононенко]. – К : Знання, 2012. – 631 с.
10. Шевцова О.В. Еквівалентність у перекладі англійських граматичних категорій конвенцій українською мовою / О.В. Шевцова // Мовні і концептуальні картини світу. – 2013. – Вип. 46(4). – С. 300–310.
11. Convention internationale pour la répression du financement du terrorisme[en ligne] consulté le 5mars 2016. URL : <http://www.un.org/french/millenaire/law/cirft.htm/>
12. Convention relative aux droits de l' enfant // Nations Unies Droits de l' Homme Haut-Commissariat [en ligne] : <http://www.ohchr.org/> Catégorie: Français>Intérêt professionnel, consulté le 1 mars 2016.
13. Convention sur le marquage des explosifs plastiques et en feuilles aux fins de détection [en ligne], consulté le 3 février 2016. URL : <https://treaties.un.org/doc/db/Terrorism/Conv10-french.pdf>.
14. Gémar J.-C. La traduction juridique: art ou technique d'interprétation? / J .C. Gémar. – Ottawa : Revue Générale de Droit, 1987. – Pp. 495–514.
15. Kiss A. Conventions internationales, [en ligne] / A. Kiss // Encyclopædia Universalis, consulté le 8 février 2016. URL : <http://www.universalis.fr/encyclopedie/conventions-internationales/>.